

Opvoedingsgedrag van ouders in overtredingsituaties: een onderzoek naar beïnvloedende factoren^o

J. R. M. GERRIS en J. M. A. M. JANSSENS
*Empirische Pedagogiek, Katholieke
Universiteit Nijmegen*

Samenvatting

In pogingen om ouderlijke opvoedingsgedragingen en socialisatie-technieken te verklaren, heeft men tot nu toe vooral het accent gelegd op distale kenmerken van de sociale omgeving van het kind (bijvoorbeeld sociaal milieu) of op algemene kenmerken van de betrokken personen, die geldig waren over verschillende situaties. Proximale kenmerken van opvoedingsituaties zijn zelden onderzocht.

In dit onderzoek wordt nagegaan welke disciplineringsreacties van ouders verklaard worden door welke combinatie van subjectieve situatie-specifieke gevoelens en cognities, en objectieve kenmerken van de overtredingsituaties waarop de ouders moesten reageren (300 gezinnen).

Uitgaande van de situatie als eenheid van analyse werd gevonden:

1. Dat proximale situatiekenmerken, zoals subjectieve gevoelens en cognities van ouders, en objectieve kenmerken, zoals het soort overtreding, sterker samenhangen met opvoedingsreacties dan distale situatiekenmerken.
2. Dat de ouderlijke reacties konden worden verdeeld in twee hoofdpatronen, waarbij elk patroon samenhangt met een aparte combinatie van ouderlijke gevoelens en cognities enerzijds, en objectieve situatiekenmerken anderzijds. Het eerste gedragspatroon, dat gekenmerkt wordt door machtsuitoefening, bleek samen te gaan met objectieve situatiekenmerken (bijvoorbeeld soort gevolg van de overtreding). Van de ouderlijke gevoelens en cognities bleken alleen boosheid en gebrek

^o Dit onderzoek maakt deel uit van het onderzoekszwaartepunt van het IPSO (Nijmeegs Instituut voor Onderzoek van de Primaire Sociale Omgeving).

aan begrip voor de overtreding van het kind een sterke samenhang te vertonen met machtsuitoefening. Het tweede gedragspatroon waarbij ouders het gedrag afwijzen en uitleg geven aan het kind bleek eveneens sterk samen te hangen met objectieve situatiekenmerken. Wat de subjectieve, situatiespecifieke gevoelens en cognities betreft, bleek dat de afwijzende reacties van de ouders vooral voortkomen uit een normatieve oriëntatie van de ouders in overtredingsituaties.

1 Inleiding

In de literatuur over ouderlijk opvoedingsgedrag is 'disciplineren' een der centrale begrippen. Door het toepassen van een bepaalde disciplinerings techniek proberen ouders het gedrag van het kind te veranderen in een door hen gewenste richting, derhalve tegen de wil van het kind in. Disciplinerings situaties vormen een saillant kenmerk van het dagelijks leven van het kind. Naar schatting bestaat twee-derde van alle ouder-kind-interacties uit pogingen van ouders het gedrag van het kind tegen zijn wil te beïnvloeden (Minton, Kagan & Levine, 1971). Volgens Hoffman (1983) proberen ouders dit eens per 6 à 7 minuten. Dat dit lijkt op te gaan voor zowel jongere als oudere kinderen mag blijken uit het feit dat het begrip disciplineren een veelheid van ouderlijke gedragingen omvat.

Disciplineren is een vorm van controle. Onder controle verstaat men al die gedragingen die men aanwendt om het gedrag van een ander te veranderen (Schaffer, 1984). Controle-technieken zijn derhalve niet beperkt tot gebruik in overtredings situaties. Ook in niet-overtredings situaties kunnen deze technieken worden toegepast om gedrag van kinderen te beïnvloeden. Volgens Schaffer (1984) heeft bijna de helft van de verbale uitingen van de moeder een controlefunctie bij kinderen tot twee jaar; één keer per negen seconden wordt zo'n controle-uiting gedaan. Controle- en disciplineringsgedrag vormen derhalve cruciale onderdelen van ouderlijk opvoedingsgedrag.

Het is niet verwonderlijk wanneer men zich naar aanleiding van bovenstaande omschrijving afvraagt of de begrippen controle en opvoeding elkaar niet grotendeels overlappen. De door ons gebruikte term controle sluit direct aan op een fundamenteel onderscheid in een tweetal centrale opvoedingsdimensies. In de grote hoeveelheid Angelsaksische literatuur over ouder-kind interacties heeft de ene dimensie betrekking op ouderlijke ondersteuning, warmte, genegenheid en responsiviteit. Dit soort opvoedingsgedrag van de ouder heeft tot gevolg dat het kind als totale persoon geaccepteerd en bevestigd wordt door de ouder. De andere dimensie heeft betrekking op gedrag van de ouders met als doel het gedrag te sturen zoals door de ouders gewenst. Hiertoe behoort onder meer het stellen van eisen, het opleggen van regels en beperkingen, het geven van uitleg van regels, straffen en het dreigen met straf (cf. Rollins & Thomas, 1979; Maccoby & Martin, 1983). Deze twee dimensies zijn, in iets andere bewoordingen uiteraard, terug te vinden zowel in de geesteswetenschappelijk georiënteerde pedagogiek als in de meer empirisch georiënteerde verklaringsmodellen. Men kan zelfs spreken van een voor de pedagogiek noodzakelijke spanningsverhouding tussen Führen versus Wachsen-lassen (Litt, 1967; Strasser, 1979), pedagogisch optimisme versus naturalistisch optimisme (Langefeld, 1979). Bonke (1984) spreekt over het aanpassen en blootstellen van de opvoeding aan de eisen van de situatie (norm) enerzijds en anderzijds over het ondersteunen en beschermen van de persoon van de opvoeding. Vanuit de empirisch georiënteerde verklaringsmodellen spreekt men onder meer over de warmte-koelheid dimensie en de dominantie-toegeeflijkheidsdimensie (Angenent, 1976), warm/accepterend versus koud/verwerpend gedrag (Sears, Maccoby & Levin, 1957), warmte/liefde versus controle (Schaefer, 1959), warmte/vijandigheid versus restrictiviteit/permissiviteit (Becker, 1964).

Uit het bovenstaande blijkt dat het begrip opvoeding zowel de controle- als de ondersteuningsgedragingen van opvoeders omvat. Voor alle duidelijkheid willen we erop wijzen dat met de constatering dat controlegedragingen een essentieel onderdeel uitmaken van ouderlijk opvoedingsgedrag, nog geen uitspraak is gedaan over de opvoedkundige waarde of pedagogische relevantie van dit type gedragingen.

In het verleden heeft men deze gedragingen proberen te verklaren vanuit distale omgevingskenmerken (b.v. sociaal milieu) en vanuit algemene persoonskenmerken, waaraan cross-situationele geldigheid werd toegeschreven. In het eerste type studies wordt ouderlijk gedrag als resultante gezien van structurele omgevingscondities. Zo worden in de ideationele benadering van socialisatie het sociaal milieu en nog belangrijker de met het beroep van de vader samenhangende levensomstandigheden als belangrijke determinanten van ouderlijk opvoedingsgedrag beschouwd. Deze invloed wordt gemedieerd door cross-situationele psychologische eigenschappen van de ouders zoals de opvoedings-oriëntaties van aanpassing en zelfbepaling (Kohn, 1959, 1963; Kohn & Schooler, 1978). Uit onderzoek van Kohn blijkt dat ouders uit lagere milieus meer op aanpassing en conformiteit gericht zijn in hun opvoeding en ouders uit hogere milieus meer op zelfbepaling. En uit onderzoek van Gecas (1979) blijkt dat er een samenhang bestaat tussen de gerichtheid op aanpassing en het toepassen van machtsuitoefening als disciplineringsstechniek.

Een tweede voorbeeld van de invloed van distale omgevingskenmerken treft men aan bij Belsky (1984). Volgens hem is de sociale context waarin opvoeding plaatsvindt medebepalend voor het opvoedingsgedrag. Hoe geringer de ondersteuning vanuit de sociale context, des te meer zijn ouders geneigd hun kind streng aan te pakken in de vorm van (fysieke) machtsuitoefening.

In de tweede soort studies, die zich richten op cross-situationele kenmerken van personen, heeft men accent gelegd op verklaringen in termen van psychologische kenmerken van ouders en/of kinderen. Vanuit een personologisch standpunt is beargumenteerd, dat ouders consistente wijzen van reageren hebben op overtredingen van kinderen en dat deze cross-situationele consistentie wordt bepaald door psychologische eigenschappen van de ouder. In het verleden zijn eigenschappen als locus of control, prestatie-motivatie en autoritarianisme genoemd als belangrijke determinanten van opvoedingsgedrag (Gecas, 1979). Zo blijkt een autoritaire oriëntatie positief samen te hangen met de frequentie van machtsuitoefening (Hoffman & Saltzstein, 1967).

Beide tot nu toe genoemde benaderingen heb-

ben gemeen dat het gaat om *distale* verklaringsskenmerken. In het eerste geval worden die gezocht in structurele omgevingskenmerken, in het tweede in cross-situationele persoonskenmerken. In het verleden is relatief weinig aandacht besteed aan de invloed van *proximale* kenmerken in opvoedingssituaties op ouderlijk gedrag. Het soort overtredingsgedrag blijkt echter een belangrijke situationele determinant van disciplineringsgedrag. Zo wordt op leed toegebracht aan personen, vooral gereageerd met psychologische disciplinerings technieken in de vorm van 'reasoning' en inductie (uitleg geven en wijzen op de gevolgen van de overtreding). Op een kind dat iets stuk maakt of zijn zelfbeheersing verliest wordt vooral gereageerd met machtsuitoefenende technieken (Grusec & Kuczinsky, 1980; Zahn-Waxler & Chapman, 1982). Andere voorbeelden van belangrijke proximale kenmerken worden gevormd door de mate van complexiteit en frustratie van de opvoedingssituatie. Als ouders in een situatie twee met elkaar conflictuerende activiteiten, hetgeen een complexe situatie is, moeten uitvoeren (bijv. zorgen voor hun kind en een anagramprobleem oplossen), dan zijn ze minder responsief en ondersteunend en meer bestraffend ten opzichte van hun kind dan in 'normale' minder complexe situaties (Zussman, 1980). Vasta en Copitch (1981) vonden dat agressief gedrag van volwassenen ten opzichte van kinderen werd opgewekt door irritaties en frustraties als gevolg van aversief gedrag van het kind, waardoor de volwassene het gewenste doel niet kon bereiken.

In ons onderzoek is voor een interactionistisch standpunt gekozen om ouderlijk disciplineringsgedrag te verklaren. Ouderlijk gedrag wordt gezien als een resultante van zowel situationele als persoonlijkheidsfactoren (Magnusson & Allen, 1983). Als distale persoonskenmerken zijn opvoedingsoriëntaties van ouders, en als distale structurele factoren zijn opleidings- en beroepsniveau en het door de ouders ervaren klimaat in het gezin betrokken in het onderzoek.

De proximale kenmerken in ons onderzoek zijn van tweeërlei aard. Op de eerste plaats is de invloed bestudeerd van zes objectieve situatie-kenmerken (geslacht en leeftijd van de overtreder, de gevolgen en het slachtoffer van de overtreding, de aanwezigheid van anderen

bij de overtreding en het wel of niet uitgelokt zijn van de overtreding door het slachtoffer). Op de tweede plaats zijn subjectieve perceptie-kenmerken in het onderzoek betrokken. Er is nagegaan of gevoelens en cognities naar aanleiding van een overtreding van invloed zijn op disciplineringsgedrag.

De eerste onderzoeksvraag heeft betrekking op de voorspellende waarde van de verschillende distale en proximale eigenschappen. Verondersteld is dat ouderlijk opvoedingsgedrag sterker beïnvloed wordt door proximale situatie-kenmerken en minder door distale structuur- en cross-situationele persoonlijkheidskenmerken.

Het tweede meer centrale onderzoeksthema betreft de vraag welke patronen van ouderlijk disciplineringsgedrag worden verklaard vanuit welke combinaties van subjectieve situatie-specifieke gevoelens en cognities, objectieve situatie-kenmerken en distale- en/of persoonskenmerken.

Een opvallend kenmerk van onderhavig onderzoek is dat bovenstaande vragen worden beantwoord met de situatie en de daaraan gekoppelde specifieke kenmerken als eenheid van analyse.

2 Methode

2.1 Subjecten

Aan het onderzoek werd deelgenomen door 300 gezinnen (289 moeders en 215 vaders) met tenminste één kind tussen de 6 en 15 jaar. Het betrof 245 twee- en 55 éénoudergezinnen. De gemiddelde leeftijd van de moeders was 40, die van de vaders 42 jaar. Het gemiddelde aantal kinderen per gezin bedroeg 2.4. Van de moeders had 27% een lagere opleiding, 47% een uitgebreid lagere, 21% een middelbare en 7% een hogere opleiding. Bij de vaders waren deze percentages resp. 17%, 27%, 28% en 24%.

2.2 Procedure

De ouders werden geïnterviewd door 26 studenten van de MO-B Pedagogiekopleiding van de Katholieke Universiteit Nijmegen. Zij hebben een speciale interviewtraining en feedback op proefinterviews gekregen. De interviews duurden ongeveer 3 uur en werden in de avonden thuis bij de ouders afgenomen.

2.3 Meetinstrumenten

2.3.1 *Disciplineren, objectieve en subjectieve proximale factoren (gedrag, gevoelens en cognities van ouders in overtredingssituaties)*

Aan de ouders werden 16 hypothetische overtredingssituaties in random volgorde voorgelegd. De verhaaltjes stonden op een kaart die door de interview(st)er werd voorgelezen; de ouders konden meelesen. Vervolgens werd beide ouders gevraagd wat zij in zo'n situatie zouden voelen, wat zij zouden doen en waarom zij dat zouden doen. At random was bepaald welke ouder op welke situatie als eerste moest reageren. De antwoorden werden op cassette recorder opgenomen, door de interview(st)er uitgeschreven en later door drie leden van het onderzoeksteam¹ gecodeerd (inter-beoordelaar-betrouwbaarheid = 80%). De reacties van de ouders werden gecodeerd met behulp van het C.D.O.-systeem (Categorieënsysteem voor Disciplineringsreacties van Opvoeders) (cf. Janssens, Janssen, Bernaerts & Gerris, 1985, 1986). Dit systeem is een verdere uitwerking van het categorieënsysteem van Grusec en Kuczinsky (1980). Ten behoeve van deze studie is alleen gebruik gemaakt van de vier categorieën:

- machtsuitoefening (verbaal geweld, fysieke of niet-fysieke straf of daarmee dreigen, eisen van directe gehoorzaamheid);
- inductie (wijzen op de gevolgen van de overtreding, excuses laten aanbieden, een relatie laten herstellen, alternatief gedrag voorstellen, uitleg geven);
- responsiviteit (uitleg geven aan het kind, het kind troosten, de uitlokker van de overtreding straffen of zijn gedrag afwijzen)²;
- afwijzen (het gedrag van het kind expliciet afwijzen al dan niet gepaard gaande met inductie, machtsuitoefening en/of responsiviteit)².

Per situatie is bepaald of elk der genoemde reacties voorkwam.

De gevoelens van de ouders zijn gecategoriseerd aan de hand van de volgende indeling (inter-beoordelaar-betrouwbaarheid = 95%): Acceptatie, Boosheid, Verdriet, Angst. Per situatie is voor elk dezer gevoelens nagegaan of dat wel of niet aanwezig was.

De cognities van ouders in overtredingssituaties zijn afgeleid door per situatie de redenen te

coderen. Hiertoe is het C-MPOD-systeem ontwikkeld (Categorie-systeem voor Motieven en Percepties van Opvoeders in Disciplineringsituaties) (Gerris, Janssens & Knoers, 1986). De gemiddelde inter-beoordelaar-betrouwbaarheid van dit categorieënsysteem bedroeg 78%. De hoofdcategorieën zijn:

- a. Egoïstische oriëntatie: de ouder wil niet gestoord worden, hij/zij wil met rust gelaten worden ('ik wil rust', 'geruzie is storend voor mij').
- b. Normatieve oriëntatie: de ouder verwijst naar de regel of norm als zijn/haar motief om in een bepaalde overtredingssituatie op te treden ('omdat dat niet mag', 'omdat het zo hoort', 'iets kapot scheuren mag niet').
- c. Gevolg-redeneren: de ouder verwijst naar de gevolgen van de overtreding als reden/motief voor zijn/haar disciplineringsgedrag.
- d. Begrip voor het kind: de ouder toont begrip voor de overtreding van het kind ('hij kan er niets aan doen').
- e. Instructie-leer oriëntatie: de ouder is erop gericht dat het kind iets leert uit de situatie ('om hem te leren dat hij zich kan beheersen').

Per situatie is voor elk dezer redenen nagegaan of die wel of niet gegeven was.

De 16 situaties verschillen wat betreft de objectieve situatie-kenmerken. In de helft van de situaties wordt de overtreding door een jongen, in de helft door een meisje begaan. In een kwart van de situaties is de overtreder/overtreedster 6 jaar, in een kwart 8, in een kwart 10 en in een kwart 12 jaar oud. De helft van de overtredingen is uitgelokt door het slachtoffer, de helft niet. In de helft van de overtredingen betreft de aangebrachte schade persoonlijk leed, in de andere helft materiële schade. In 8 situaties waren wel andere en in 8 situaties waren geen andere volwassenen aanwezig. In 4 situaties waren ouders het slachtoffer, in 4 een andere volwassene en in 8 een kind (zie voor de keuze van de situaties Janssens, Janssen, Bernaerts & Gerris, 1985, 1986).

2.3.2 *Distale structurele kenmerken Opleidings- en beroepsniveau*

Zowel van de vader als de moeder is het opleidingsniveau bepaald op een schaal van 1 (= laag) t/m 9 en het (vroegere) beroepsniveau op een schaal van 1 (= laag) t/m 6 (Van Westerlaak et al., 1975).

Gezinsklimaat

Bij alle ouders is de Gezinsklimaatsschaal van Moos en Moos (1976; 1981) afgenomen. Deze schaal bevat in principe 10 dimensies. Deze dimensies bleken onvoldoende betrouwbaar te zijn. Als verklaring hiervoor kan gewezen worden op het volgende:

- In de Amerikaanse versie zijn voor de standaardisering van deze schaal gestratificeerde steekproeven getrokken waardoor uitersten en extreme scores (van b.v. alcoholici en landlopers) een belangrijke invloed hebben uitgeoefend. In Nederlands onderzoek zijn de uitersten die aangetroffen worden in de Amerikaanse samenleving wellicht minder te verwachten. De Nederlandse samenleving is met andere woorden aanzienlijk homogener dan de Amerikaanse.
- In de Amerikaanse versie zijn de subschalen tot stand gekomen op basis van face-validity. Van factorenanalyse en betrouwbaarheidsanalyses wordt geen gebruik gemaakt.
- Het gebruik van een mogelijk verwarrende vorm van itemformuleringen waarbij de respondent slechts twee antwoord-alternatieven heeft: ja - nee.

Over de Nederlandse vertalingen van deze Gezinsklimaatsschaal worden vrij lage betrouwbaarheden gerapporteerd. De versie van De Coole en Jansma (1983) bezit een gemiddelde betrouwbaarheid van .62 (α), terwijl de versie van De Wuffel (1986) een gemiddelde betrouwbaarheid (KR-20) van .57 laat zien. Om voor dit onderzoek zo hoog mogelijke betrouwbaarheden te bereiken werden extreem scheve items verwijderd. Na factor- en betrouwbaarheidsanalyse resteerden drie subschalen (zie ook Franken, Gerris & Vermulst, 1985; Druckman, 1979; Russell, 1980; Smets, 1985).

De subschaal *Orde* (17 items). Deze subschaal geeft de mate aan waarin regels, controle, gestructureerdheid van activiteiten in het gezin belangrijk gevonden worden ($\alpha = .75$).

De subschaal *Intellectuele-culturele oriëntatie* (16 items) verwijst naar de interesse in het gezin in politieke, culturele en intellectuele activiteiten en gebeurtenissen ($\alpha = .71$).

De subschaal *Sfeer* (16 items) verwijst naar de mate waarin de ouders een prettige sfeer ervaren in het gezin ($\alpha = .71$).

Momenteel wordt een uitgebreide betrouwbaarheids- en validiteitsstudie voorbereid met

betrekking tot de hier gebruikte gezinsklimaatsschaal aan de hand van een drietal onafhankelijke steekproeven (Gerris et al., 1987).

2.3.3 Distale persoonlijkheidskenmerken Opvoedingsoriëntatie

Aan de ouders werden 109 door de eerste auteur geformuleerde zespunts-items voorgesteld om hun opvoedingsoriëntaties te bepalen. Na bestudering van de frequentieverdelingen zijn 26 extreem scheef verdeelde items verwijderd. Op de overblijvende 83 items zijn factoranalyses uitgevoerd. Na uitzuivering op de aanwezigheid van voldoende hoge ladingen op de factoren en na betrouwbaarheidsbepalingen op de factoren bleven er 35 items over die samen drie betrouwbare subschalen (factoren) vormen. Door deze drie factoren tezamen wordt 37.2% van de totale variantie verklaard wat voor factoranalyses op itemniveau (in tegenstelling tot factoranalyses op geaggregeerde variabelen zoals tests) bevredigend is (Vermulst, Franken & Gerris, 1985).

De subschaal *Aanpassing* (11 items) geeft aan de mate waarin de ouder verwacht dat het kind zich aanpast aan de externe sociale omgeving; dat wil zeggen eisen, regels en normen van de ouder zelf, vanuit het gezin, en vanuit de samenleving ($\alpha = .80$). Voorbeeld: het kind moet leren dat het zich later moet houden aan geldende opvattingen en regels.

De subschaal *Persoonlijke Betrokkenheid* (13 items) verwijst naar de mate waarin de ouder zich positief betrokken voelt bij de opvoeding van het kind en daaraan alles ondergeschikt maakt of wil maken ($\alpha = .83$). Voorbeeld: bij een goede opvoeder komt het kind altijd op de eerste plaats.

De subschaal *Opvoeding als last* (11 items) geeft de mate aan waarin de opvoeding respectievelijk het kind ervaren wordt als een last dan wel als een belemmering voor de eigen ontplooiing ($\alpha = .83$). Voorbeeld: ik vind dat in de opvoeding van mij te veel zelfopoffering gevraagd wordt.

3 Resultaten

Op de eerste plaats zijn alle correlatie-coëfficiënten berekend tussen de vier onderscheiden vormen van disciplineringsgedrag en de overige distale en proximale variabelen (zie Tabel 1). Daarbij werd de situatie als analyse-een-

Tabel 1 *Correlaties tussen distale structuur- en persoonskenmerken, proximale situatie-kenmerken en disciplineringsreacties*

	afwijzen	machts- uitoefening	inductie	responsiviteit
<i>Objectieve situatiekenmerken</i>				
Geslacht overtreder	0.01	-0.12	-0.01	0.10
Leeftijd overtreder	-0.09	0.12	-0.05	-0.12
Schade van overtreding	-0.07	0.22	-0.16	-0.07
Uitgelokt zijn van de overtreding	-0.04	0.21	0.02	-0.21
Aanwezigheid anderen	0.07	-0.05	0.01	-0.05
Slachtoffer v. overtreding	-0.15	0.18	-0.07	-0.06
<i>Gevoelens</i>				
Acceptatie	-0.06	-0.10	-0.03	0.07
Boosheid	-0.02	0.19	-0.01	-0.10
Angst	0.04	-0.04	0.03	0.03
Verdriet	0.03	-0.05	0.04	0.01
<i>Cognities</i>				
Egoïsme	0.00	0.06	-0.07	-0.05
Norm-redeneren	0.08	0.12	0.00	-0.09
Gevolg-redeneren	0.01	0.04	0.04	-0.05
Begrip	-0.02	-0.16	-0.05	0.21
Instructie-leer-oriëntatie	0.03	-0.04	0.15	0.01
<i>Demografische variabelen</i>				
Opleidingsniveau	0.05	-0.05	0.00	0.06
Beroepsniveau	0.00	-0.02	-0.02	0.03
<i>Gezinsklimaat</i>				
Orde	-0.01	0.03	0.03	-0.02
Intell.-cult. oriëntatie	0.03	-0.07	0.02	0.06
Sfeer	-0.01	-0.01	0.00	0.02
<i>Opvoedingsoriëntatie</i>				
Aanpassing	-0.03	0.08	-0.01	-0.08
Persoonlijke betrokkenheid	-0.05	0.06	-0.01	-0.04
Opvoeding als last	0.04	-0.04	0.00	-0.02

heid genomen. Wat betreft de eerste onderzoeksvraag blijkt dat geen der distale kenmerken hoger dan 0.10 correleert met situatie-specifiek disciplinerings-gedrag³. Wat betreft de proximale situatie-kenmerken vinden we de hoogste correlaties bij de objectieve situatie-kenmerken. In Tabel 1 zijn de correlaties hoger dan .10 gecursiveerd.

Ouders blijken meer machtsuitoefening toe te passen als de overtreder een jongen is, bij oudere kinderen, als de situatie niet uitgelokt is, bij persoonlijk leed en in het geval ouders zelf slachtoffer zijn. Inductieve reacties worden meer gegeven in het geval er sprake is van materiële schade. Bij jongere kinderen en uitgelokte overtredingen zijn ouders meer geneigd responsief te reageren. Het expliciet

afwijzen van het gedrag van het kind komt vooral voor, als anderen dan de ouders zelf slachtoffer zijn.

Wat betreft proximale gevoelens en cognities (zie Tabel 1) zijn de volgende samenhangen van belang. Acceptatie van het overtredingsgedrag weerhoudt ouders vaker van machtsuitoefening. Boosheid daarentegen leidt eerder tot zo'n gedrag en weerhoudt de ouders van een responsieve reactie. Hetzelfde geldt als ouders het overtredingsgedrag vooral interpreteren als normovertreding. Hebben zij daarentegen begrip voor hun kind dan geven ouders minder machtsuitoefenende en meer responsieve reacties. Hebben ouders een leerervaring op het oog naar aanleiding van de begane overtreding dan is hun reactie vaker

Tabel 2 *Canonische correlatie-analyse tussen vier disciplineringsreacties enerzijds en distale en proximale omgevingskenmerken anderzijds*

	Canonische functie	
	I	II
<i>Disciplineringsreacties</i>		
Afwijzen	0.07	0.49
Machtsuitoefening	-0.80	-0.06
Inductie	0.01	0.76
Responsiviteit	0.49	-0.37
<i>Gevoelens</i>		
Acceptatie	0.03	-0.09
Boosheid	-0.24	-0.05
<i>Cognities</i>		
Norm-redeneren	-0.13	0.28
Begrip	0.38	-0.26
Instructie-leer-oriëntatie	0.05	0.48
<i>Situatie-kenmerken</i>		
Geslacht overtreder	0.26	-0.06
Leeftijd overtreder	0.23	0.15
Soort gevolg	-0.45	-0.53
Uitgelokt zijn van overtreding	-0.52	0.39
Slachtoffer van overtreding	-0.29	-0.66
Canonische correlatie	0.45	0.28

inductief.

Om de tweede onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden is gebruik gemaakt van canonische correlaties en regressie-analyse. Daarbij zijn de scores op de vier disciplineringsmaten als afhankelijke variabelen en de scores op die proximale en distale maten die 0.10 of hoger met een of meer der disciplineringsmaten correleerden, als onafhankelijke variabelen in de analyse betrokken. Er werden twee duidelijk interpreteerbare canonische correlaties gevonden (Tabel 2). De canonische correlaties waren resp. 0.45 en 0.28. Een derde en vierde worden niet beschreven vanwege het geringe percentage verklaarde variantie. (< 5%).

In Tabel 2 zijn de ladingen van de variabele op de canonische functies weergegeven⁴. De eerste canonische functie wordt wat betreft de afhankelijke variabelen gekenmerkt door een negatieve lading van machtsuitoefening en een positieve lading van responsiviteit, en wat betreft de onafhankelijke variabelen door een negatieve lading van boosheid en een positieve lading van begrip voor het kind. Daarnaast treffen we positieve ladingen aan van het geslacht en de leeftijd van de overtreder en negatieve ladingen van het uitgelokt zijn van

de overtreding, de aard van de schade en het slachtoffer van de overtreding. Deze ladingen impliceren dat ouders vooral machtsuitoefenend en derhalve niet responsief reageren, als ze boos worden in de situatie, weinig begrip voor de overtreding kunnen opbrengen, de overtreder ouder en een jongen is, als de overtreding niet is uitgelokt en als ouders zelf slachtoffer zijn van de overtreder.

Uit de ladingen van de tweede canonische functie (zie Tabel 2) blijkt dat ouderlijk inductief opvoedingsgedrag vaak samengaat met het afwijzen van het overtredingsgedrag. Het gedrag van het kind wordt expliciet afgewezen en de afwijzing wordt gebruikt als inleiding voor een meer inductieve boodschap. Uit de ladingen blijkt dat een dergelijke benadering eerder door cognities dan door gevoelens in de situatie wordt ingegeven. Die cognities wijzen zowel op een normatieve oriëntatie als op de wens kinderen iets te willen leren in die situatie. Ouders denken enerzijds aan de overtreden norm of regel, anderzijds willen ze dat hun kind iets leert naar aanleiding van de begane overtreding.

Wat betreft de objectieve situatie-kenmerken wordt een inductieve en tegelijkertijd

Tabel 3 *Regressie-analyse tussen vier disciplineringsmaten enerzijds en distale en proximale omgevingsfactoren anderzijds; weergegeven zijn de gestandaardiseerde beta-coëfficiënten*

	afwijzen	machts- uitoefening	inductie	responsiviteit
	Beta	Beta	Beta	Beta
<i>Gevoelens</i>				
Acceptatie	-0.05	-0.03	-0.01	-0.02
Boosheid	-0.02	0.11	-0.02	-0.04
<i>Cognities</i>				
Norm-redeneren	0.09	0.06	0.04	-0.02
Begrip	0.02	-0.11	-0.03	0.18
Instructie-leer-oriëntatie	0.04	-0.02	0.15	-0.01
<i>Situatie-kenmerken</i>				
Geslacht overtreder	0.02	-0.10	-0.01	0.08
Leeftijd overtreder	0.05	-0.16	-0.01	-0.05
Soort gevolg	-0.07	0.22	-0.17	-0.06
Uitgelokt zijn van overtreding	-0.01	0.17	0.07	-0.20
Slachtoffer van overtreding	-0.18	0.21	-0.08	0.06

afwijzende benadering ook gebruikt in het geval de overtreding uitgelokt is, anderen dan ouders slachtoffer zijn en er sprake is van materiële schade.

Ter afronding van het antwoord op de tweede onderzoeksvraag zijn op de vier disciplineringsmaten afzonderlijk regressie-analyses uitgevoerd. Met behulp van een multiple regressie met stapsgewijze selectie van predictoren werd gezocht naar die combinatie van situatie-specifieke factoren (gevoelens, cognities en objectieve situatietekenen) die het ouderlijk opvoedingsgedrag het beste voorspellen. In Tabel 3 zijn de ouderlijke opvoedingsgedragingen in disciplineringsmaten (afwijzen, machtsuitoefening, inductie en responsiviteit) horizontaal uitgezet tegen de predictoren (op de verticale as). De resultaten daarvan wijken niet af van die welke we naar aanleiding van de correlaties in Tabel 1 beschreven hebben. De resultaten noodzaken daarentegen wel tot een specificatie van de resultaten in Tabel 2. Uit Tabel 2 hebben we geconcludeerd dat een afwijzende-inductieve reactie vaak samengaat met enerzijds een normatieve oriëntatie, en anderzijds een leer-oriëntatie. De regressie-analyse wijst erop dat de normatieve oriëntatie de basis vormt voor een afwijzende reactie en dat de leer-oriëntatie grondslag is voor de op de afwijzing volgende inductieve reactie.

4 *Discussie*

De resultaten geven aan welke combinaties van ouderlijke gevoelens, cognities en situationele kenmerken samengaan met bepaalde patronen van ouderlijke reacties in disciplineringsmaten. De resultaten van de canonische correlatie-analyse zijn consistent met die van de correlatie- en regressie-analyse. Er zijn twee kenmerkende disciplineringspatronen: een machtsuitoefenend en een afwijzend-inductief patroon. Machtsuitoefenende reacties hangen vooral samen met objectieve situationele kenmerken. Wat betreft de subjectieve proximale situatie-variabelen hangen vooral boosheid en het niet hebben van begrip voor de overtreding van het kind samen met deze reacties.

Een normatieve en een leer-oriëntatie zijn de subjectieve proximale variabelen die samenhangen met het tweede disciplineringspatroon. Uit de regressie-analyse blijkt dat de normatieve oriëntatie vooral met het afwijzen van de overtreding samengaat en de leer-oriëntatie met de daaraan gekoppelde inductieve boodschap. De resultaten van de canonische correlatie-analyse en van de regressie-analyse blijken in hoge mate met elkaar overeen te stemmen. Deze consistentie van resultaten is wellicht toe te schrijven aan het feit dat de eerste techniek een generalisatie is van de tweede (cf. Gittins, 1985). Toch hebben we met behulp van de resultaten van de regressie-

analyse een belangrijke nuancering kunnen aanbrengen in de interpretatie van de twee canonische functies. Uit Tabel 3 is gebleken dat de eerste canonische functie is opgebouwd uit twee tegenpolen van opvoedingsgedrag, namelijk machtsuitoefening en responsiviteit. Er is reeds vermeld dat ouderlijke machtsuitoefening gepaard gaat met boosheid (gevoel) en geen begrip hebben voor het kind (cognitie). Responsieve reacties gaan daarentegen gepaard met een hoge mate van begrip voor het kind. Verder is gebleken dat de tweede canonische functie is opgebouwd uit twee subroutes van afwijzend reageren en inductief (met uitleg) reageren. Afwijzend opvoedingsgedrag gaat vooral gepaard met een oriëntatie op de norm die overtreden is, terwijl ouders die de overtredingssituatie voor het kind verduidelijken en hem uitleg geven over de materiële of persoonlijke gevolgen (inductie) vooral erop gericht zijn het kind iets te leren. Het is trouwens opvallend dat het gevoel van boosheid wel een rol speelt bij machtsuitoefening en niet bij afwijzende reacties ('dat kan/mag niet'). Verder zou men verwachten dat een meer positieve gevoelswaarde van acceptatie gepaard zou zijn gegaan met de positieve opvoedingsreacties van inductie en responsiviteit. Hiervan is in onze resultaten niets gebleken.

Met betrekking tot de objectieve situatiekenmerken geldt voor beide patronen dat het wel/niet uitgelokt zijn van de overtreding, de aard van de schade en de vraag wie slachtoffer is van belang zijn.

Uit de correlatieve studie bleek dat de ouderlijke disciplineringsreacties niet geïnterpreteerd kunnen worden in termen van een persoonlijke stijl waardoor het gedrag van de ouders in de meeste situaties kan worden gekarakteriseerd. Geen der distale kenmerken bleek samen te hangen met de wijze van disciplineren. Het feit dat de situatie analyse-eenheid vormde, heeft er waarschijnlijk toe geleid dat de resultaten begrepen moeten worden als een conglomeraat van subjectieve en objectieve situatiekenmerken. In deze rapportage hebben we ons vooral willen richten op de situatie-specifieke invloeden. Vanuit een interactionistisch kader ligt het niet alleen voor de hand om aandacht te schenken aan concrete opvoedingssituaties, maar ook aan de wijze waarop ouders deze situaties ervaren

en beleven (Magnusson & Allen, 1983; Magnusson & Endler, 1977). Wanneer de persoon van de ouder als analyse-eenheid wordt genomen, wordt daarentegen afgezien van situatie-specifieke kenmerken, doordat per subject de scores berekend worden over meerdere situaties. In een traditionele analyse op subjectniveau worden situatie-specifieke invloeden niet gehonoreerd, omdat alle situaties over één kam worden geschoren. Dat een situatie-specifieke analyse niet zonder problemen is, blijkt onder andere uit het feit dat mede voor een steekproefomvang van 7232 situaties er sprake is van een zekere inflatie van het significantieniveau (zie noot 3). Van de andere kant is uit de resultaten gebleken dat een situatie-specifieke analyse niet alleen nadelen heeft, maar ook enkele evidente voordelen. Dit neemt niet weg dat het zinvol blijft om de hier gerapporteerde gegevens ook te analyseren op subjectniveau (Janssens & Gerris, 1987, i.v.).

Voor beide disciplineringspatronen geldt dat ze sterk met objectieve situatiekenmerken samenhangen. Subjectieve gevoelens zijn het meest indicatief voor machtsuitoefenende reacties. Aan inductieve-afwijzende reacties daarentegen liggen vooral cognities ten grondslag.

Een belangrijke beperking van deze studie is dat de objectieve en subjectieve situatiekenmerken bestudeerd zijn als statische entiteiten. De in deze studie gebruikte overtredingssituaties omvatten niet het totale proces van sequenties van gedragingen, gevoelens en cognities van ouders. Evenmin wordt uit deze studie duidelijk op welke wijze die reacties, gevoelens en cognities zich tijdens een overtredingssituatie ontwikkelen. Overtredingssituaties kunnen een langere tijdsperiode omvatten. Zeker wanneer het om heftige, emotionele uitbarstingen gaat tussen ouder en kind. Wanneer een kind naar zijn kamer gestuurd wordt om tot bedaren te komen na een heftige confrontatie is het wellicht beter te spreken van een episode in plaats van een in tijd beperkte situatie. Als het betreffende kind komt vragen om zich weer bij de anderen te voegen, is het waarschijnlijk dat de ouder nog een keer terugkomt op het gebeurde. Hierbij maakt hij of zij uiteraard ook weer gebruik van een bepaalde disciplineringsstrategie.

Zowel voor het onderzoeken van de volgorde waarin gedragingen, gevoelens en cognities bij ouders opkomen en wellicht elkaar verster-

ken, als voor het achterhalen van de wijze waarop deze gedragingen, gevoelens en cognities zich ontwikkelen in de tijd zijn studies nodig die zich richten op de beschrijving van het proces, ofwel de dynamische (organische) interactie van objectieve en subjectieve situatie-kenmerken.

Wanneer we de resultaten van de canonische-correlatie-analyse en regressie-analyse confronteren met de twee centrale opvoedingsdimensies van ondersteuning en controle, moet worden geconstateerd dat vooral de controle-dimensie in verschillende nuances naar voren is gehaald: afwijzen, machtsuitoefening en uitleg geven (inductie). De ondersteuningsdimensie blijkt ondervertegenwoordigd in de vorm van responsiviteit, omdat het responsieve gedrag min of meer overschadwd wordt door machtsuitoefenend optreden (zie de eerste canonische functie in Tabel 2). De vermelde sterke aanwezigheid van de controle-dimensie is volledig toe te schrijven aan het feit dat de ouders hebben gereageerd op overtredingssituaties. Het ligt voor de hand dat ouders in dergelijke situaties geneigd zijn het gedrag in een meer wenselijke richting te sturen. Dat wil zeggen dat overtredingssituaties blijkbaar de controlerende, leidinggevende, führende opvoedingsdimensie bij ouders oproepen en in veel mindere mate de ondersteunende, wachsen-lassende dimensie (cf. par. 1).

Aan bovenstaande conclusies kunnen een aantal praktische vragen worden verbonden. Allereerst kan gewezen worden op de bevinding dat objectieve situatiekenmerken van groot belang zijn voor het begrijpen van ouderlijke opvoedingsgedragingen. Dit geldt in hoge mate voor de wat hardere aanpak waarbij de ouders gebruik maken van een of andere vorm van machtsuitoefening om het gedrag van het kind in de gewenste richting te veranderen. Maar ook bij de meer kind-gerichte aanpak spelen objectieve kenmerken een belangrijke rol. Blijkbaar stemmen ouders hun gedrag af op het soort gevolg van de overtreding, het al of niet uitgelokt zijn van het gedrag van het kind en het soort slachtoffer. Ook houden ouders in hun opvoedingsgedrag rekening met de leeftijd en het geslacht van de overtreder. Een dergelijke situatie-bepaald opvoedingsgedrag is alleen mogelijk wanneer ouders in staat zijn overtredingssituaties zeer

gedifferentieerd waar te nemen en impliciet te ontleden in belangrijke aspecten zoals bijvoorbeeld soort gevolg. Een belangrijke praktische vraag is of ouders dit ook doen wanneer ze te maken hebben met situaties van alledag in de eigen gezinsomgeving in plaats van in hypothetische overtredingssituaties. Men kan aannemen dat alledaagse opvoedingsituaties in de natuurlijke omgeving complexer zijn en hogere eisen stellen aan de verwerking van informatie, ten eerste omdat ze snel voorbijgaan in de tijd en mede daardoor een directe beslissing vereisen van wel of niet ingrijpen, en ten tweede omdat natuurlijke situaties meer stimuli bevatten die soms tegelijkertijd de aandacht van de ouder opeisen. Indien dit zo zou zijn, dan zou men kunnen verwachten dat ouders in 'natuurlijke' opvoedingsituaties minder gedifferentieerd kunnen waarnemen en interpreteren, en als gevolg daarvan ook minder hun opvoedingsgedrag afstemmen op objectieve situatiekenmerken. De bekwaamheid om opvoedingsituaties en met name overtredingssituaties gedifferentieerd te kunnen waarnemen lijkt ons van groot praktisch belang. Deze vaardigheid lijkt in hoge mate van invloed op de wijze waarop ouders optreden. Hardheid en heftigheid waarmee ouders optreden is niet zonder risico, noch voor het kind en de ouders, noch voor het gezin als systeem van relaties. In welke mate het optreden van ouders in positieve zin kan worden beïnvloed door het oefenen van de bekwaamheid opvoedingsituaties gedifferentieerd waar te nemen en te interpreteren, is een dringende vraag naar verder onderzoek. Dergelijk praktijkgericht onderzoek zou eveneens op een interactionistisch uitgangspunt moeten worden gebaseerd.

Noten

1. Drs. M. Bernaerts, drs. A. Janssen en dr. J. M. A. M. Janssens.
2. Responsiviteit en afwijzen zijn als afzonderlijke categorieën opgenomen vanwege de relatief hoge frequentie van voorkomen. Liefdesonthouding is vanwege de geringe frequentie van voorkomen niet in de analyse betrokken.
3. Omdat de correlaties betrekking hebben op 7232 situaties zijn correlaties groter dan 0,03 al significant op 1%-niveau. Om die reden is afgezien van statistische toetsing. De correlaties zijn over het algemeen laag. Dat komt mede omdat

het vrijwel steeds correlaties betreft tussen dichotome variabelen (b.v. wel of geen machtsuitoefening, wel of niet boos, wel of niet uitgelokt zijn van de overtreding, etc.) en vaak kunnen die de maximale waarde van 1.00 niet bereiken, gelet op de marginale verdelingen. Een correlatie van .20 heeft een andere betekenis wanneer ze wordt aangetroffen in een metrische context waarin niet 1.00 de hoogst mogelijke waarde is, maar waarin deze globaal genomen varieert tussen .50 en .80. De lezer wordt voor verdere technische details verwezen naar Carroll (1961). Het zou te ver voeren per paar van variabelen de maximaal mogelijke waarde te berekenen.

4. In dit onderzoek wordt canonische correlatie-analyse uitgevoerd op variabelen van gemengd meetniveau (de variabele geslacht bijvoorbeeld is van een nominaal meetniveau). In plaats van canonische correlatie-analyse zou ook een techniek voor de analyse van variabelen verschillend in meetniveau mogelijk zijn geweest. Hier wordt deze analyse-mogelijkheid niet uitgevoerd, maar alleen bij wijze van kanttekening vermeld (cf. Van der Berg, 1983; Van der Berg & De Leeuw, 1983).

Literatuur

- Angenent, H. L. W., De basisdimensies in de opvoeding gemeten met een vragenlijst. *Gedrag*, 1976, 1, 39-51.
- Becker, W. C., Consequences of different kinds of parental discipline. In: H. L. Hoffman & L. W. Hoffman (Eds.) *Review of Child Development Research. Vol. 1*. New York: Russell Sage Foundation, 1964.
- Berg, E. van der, *CANALS User's Guide*. Leiden: University of Leiden, Dept. of Data Theory, 1983.
- Berg, E. van der & J. de Leeuw, Non-linear canonical correlation. *British Journal of Mathematical and Statistical Psychology*, 1983, 36, 54-80.
- Belsky, J., The determinants of parenting: a process model. *Child Development*, 1984, 55, 83-96.
- Bonke, P. M. M., *Opvoedingsproblemen als waarderingsconflicten. Waarderingsonderzoek met opvoeder en kind*. Lisse: Swets & Zeitlinger, 1984.
- Carroll, J. B., The nature of the data, or how to choose a correlation coefficient. *Psychometrika*, 1961, 26, 347-372.
- Druckman, J. A., Family oriented policy and treatment program for juvenile status offenders. *Journal of Marriage and the Family*, 1979, 41, 627-636.
- Endler, N. S., Situational aspects of interactional psychology. In: D. Magnusson (Ed.), *Toward a psychology of situations: An interactional perspective*. Hillsdale NJ: Erlbaum, 1981.
- Franken, W. M., J. R. M. Gerris & A. A. Vermulst, *De gezinsklimaatschaal*. Nijmegen: KUN, Empirische Pedagogiek, 1985.
- Gecas, V., The influence of social class on socialization. In: W. R. Burr, R. Hill, F. J. Nye & J. L. Reiss (Eds.), *Contemporary theories about the family. Vol. 1*. London: Free Press, 1979.
- Gerris, J. R. M., W. M. F. Franken & F. A. Siebenthaler, *Child-rearing correlates of dimensions of the family environment*. Paper prepared for the 8. Tagung Entwicklungspsychologie. Bern, 13-16 September 1987.
- Gerris, J. R. M., J. M. A. M. Janssens & M. Knoers, *Het C-MPOD-systeem: Categoriesysteem voor Motieven en Percepties van Opvoeders in Disciplineringsituaties*. Nijmegen: KUN, Empirische Pedagogiek, 1986.
- Gerris, J. R. M., A. A. Vermulst, W. M. Franken & J. M. A. M. Janssens, *Social class and parental situation perceptions as determinants of parental value orientations and behaviors*. Paper presented at the Second European Conference on Developmental Psychology. Rome: 10-13 September, 1986.
- Gittins, R., *Canonical analysis*. München: Springer Verlag, 1985.
- Grusec, J. E. & L. Kuczynsky, Direction of effect in socialization: A comparison of the parent's versus the child's behavior as determinants of disciplinary techniques. *Developmental Psychology*, 1980, 16, 1, 1-9.
- Hoffman, M. L. Moral internalisation, parental power, and the nature of parent-child interaction. *Developmental Psychology*, 1975, 11, 228-239.
- Hoffman, M. L., Affective and cognitive processes in moral internalization. In: E. T. Higgins, D. N. Ruble & W. W. Hartup (Eds.), *Social cognition and social development. A sociocultural perspective*. Cambridge: Cambridge University Press, 1983.
- Hoffman, M. L. & H. D. Saltzstein, Parent discipline and the child's moral development. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1967, 5, 45-57.
- Janssens, J. M. A. M., A. Janssen, M. Bernaerts & J. R. M. Gerris, *Disciplineren en situationele kenmerken*. Nijmegen: KUN, Empirische Pedagogiek, 1985.
- Janssens, J. M. A. M., A. Janssen, M. Bernaerts & J. R. M. Gerris, *Disciplineringsgedrag van ouders en kenmerken van overtredingsituaties*. In: J. R. M. Gerris (Red.), *Pedagogisch onderzoek in ontwikkeling. Opvoedingsprocessen, gezinsproblemen, leren, diagnostiek en probleemgedrag*. Nijmegen: ITS, 1986.
- Janssens, J. M. A. M. & J. R. M. Gerris, *Towards an empirical model of parental discipline reactions, family climate, child-rearing values and social class*. Paper presented at the SRCD Biennial Meeting. Baltimore, 23-26 April 1987.

- Janssens, J. M. A. M. & J. R. M. Gerris, De invloed van sociaal milieu op opvoedingsgedrag in disciplineringsituaties: Een socialisatie-theoretisch verklaringsmodel getoetst. Nijmegen: KUN: Empirische Pedagogiek, (in voorbereiding).
- Kohn, M. L., Social class and parental values. *The American Journal of Sociology*, 1959, 64 (4), 337-351.
- Kohn, M. L., Social class and parent-child relationships: an interpretation. *American Journal of Sociology*, 1963, 68, 471-481.
- Kohn, M. L. & C. Schooler, The reciprocal effects of the substantive complexity of work and intellectual flexibility: A longitudinal assessment. *The American Journal of Sociology*, 1978, 84, 1, 24-52.
- Langeveld, M. J., *Beknopte theoretische pedagogiek*. Groningen: Wolters-Noordhoff, 1979.
- Litt, Th., *Führen oder Wachsenlassen*. Stuttgart: Klett, 1967.
- Magnusson, D., *Wanted: A psychology of situations: An interactional perspective*. Hillsdale NJ: Erlbaum, 1981.
- Magnusson, D. & V. L. Allen (Eds.), *Human development. An interactional perspective*. New York: Academic Press, 1983.
- Magnusson, D. & V. L. Allen, An interactional perspective for human development. In: D. Magnusson & V. Allen (Eds.) *Human development. An interactional perspective*. New York: Academic Press, 1983.
- Magnusson, D. & V. L. Allen, Implications and applications of an interactional perspective for human development. In: D. Magnusson & V. Allen (Eds.) *Human development. An interactional perspective*. New York: Academic Press, 1983.
- Magnusson, D. & N. S. Endler, *Personality at the Crossroads: Current Issues in International Psychology*. New York: 1977.
- Minton, C., J. Kagan & J. Levine, Maternal control and obedience in the two-year old. *Child Development*, 1971, 42, 1873-1894.
- Mondell, S. & F. Tyler, Parental competence and styles of problem solving/play behavior with children. *Developmental Psychology*, 1981, 17, 73-78.
- Moos, R. M. & B. S. Moos, A typology of family social environments. *Family Process*, 1976, 15, 357-371.
- Moos, R. M. & B. S. Moos, *Manual of the family environment scale*. Palo Alto: Consulting Psychologists Press, 1981.
- Russell, C. S., A methodological study of family cohesion and adaptability. *Journal of Marital and Family Therapy*, 1980, 6, 4, 459-470.
- Schaffer, H. R., Parental control techniques in the context of socialization theory. In W. Doise & A. Palmonari (Eds.) *Social interaction in individual development*. Cambridge: Cambridge University Press, 1984.
- Sears, R. R., E. E. Maccoby & H. Levin, *Patterns of Child Rearing*. New York: Harper & Row, 1957.
- Smets, A. C., *Systems and symptoms. Family cohesion and adaptability as correlates of childhood psychopathology*. Academisch proefschrift, Katholieke Universiteit Nijmegen, 1985.
- Strasser, S. *Opvoedingswetenschap en opvoedingswijsheid*. 's-Hertogenbosch: Malmberg, 1979.
- Vasta, R. & P. Copitch, Simulating conditions of child abuse in the laboratory. *Child Development*, 1981, 52, 164-170.
- Vermulst, A. A., W. M. Franken & J. R. M. Gerris, *De ouderlijke opvoedings-oriëntatieschaal*. Nijmegen: KUN, Empirische Pedagogiek, 1985.
- Vermulst, A. A., J. R. M. Gerris, W. M. Franken & J. M. A. M. Janssens, Determinanten van ouderlijk functioneren tegen de achtergronden van de theorie van Kohn. In: J. R. M. Gerris (Red.), *Pedagogisch onderzoek in ontwikkeling. Opvoedingsprocessen, gezinsproblemen, leren, diagnostiek en probleemgedrag*. Nijmegen: ITS, 1986.
- Zahn-Waxler, C. & M. Chapman, Immediate antecedents of caretaker's methods of discipline. *Child Psychiatry and Human Development*, 1982, 12, 3, 179-192.
- Zussman, J. U., Situational determinants of parental behavior: Effects of competing cognitive activity. *Child Development*, 1980, 51, 792-800.

Curricula vitae

J. R. M. Gerris (1946) is als hoogleraar Empirische Pedagogiek verbonden aan de subfaculteit der Pedagogische en Andragogische Wetenschappen van de Katholieke Universiteit Nijmegen. In het onderzoeksprogramma ligt het accent op opvoedingsprocessen in het gezin en andere primaire samenlevingsverbanden.

J. M. A. M. Janssens (1947) is als universitair hoofddocent verbonden aan de subfaculteit der Pedagogische en Andragogische Wetenschappen van de Katholieke Universiteit Nijmegen. Zijn onderzoek heeft betrekking op relaties tussen opvoedingsprocessen en de prosociale ontwikkeling van kinderen.

Adres: Vakgroep Empirische Pedagogiek van de Katholieke Universiteit Nijmegen, Postbus 9103, 6500 HD Nijmegen.

Manuscript aanvaard 21-5-'87

Summary

Gerris, J. R. M. & J. M. A. M. Janssens. 'Determinants of parental child-rearing behaviors in discipline situations.' *Pedagogische Studiën*, 1987, 64, 295-307.

In order to explain parental discipline behaviors from an interactionistic viewpoint in terms of both person factors and situation factors, it is examined which patterns of parental discipline behaviors are explained by which combination of subjective situation specific feelings and cognitions, and objective characteristics of those situations. Data were obtained from 300 families.

Two main patterns of discipline reactions were revealed, each pattern being associated with a particular combination of parental feelings and cognitions and objective characteristics of the situation.

The power-assertive pattern of discipline reactions was found to be strongly associated with objective situational characteristics (e.g. kind of consequence). From the parental feelings and cognitions only anger and an apparent lack of an understanding for the child's transgression were the two most important associates of power-assertion.

The second pattern of induction-rejecting discipline-reactions was also strongly associated with objective situational characteristics. With regard to the subjective situation specific feelings and cognitions a normative orientation in discipline situations was associated with the rejecting pattern of discipline reactions, whereas an instructional-learning orientation was associated with parental induction.